

**การยกระดับศิลปะการแสดงพื้นบ้านสู่การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาท้องถิ่น:
กรณีศึกษาประเพณีแห่ช้างผ้า อำเภอมะแมะ จังหวัดลำปาง**
**Raising up the Level of Folk Performing Arts to the Development of Local
Education curriculum: A Case Study of Chang Pha Parade Tradition of
Mae Moh District, Lampang Province**

ศรียา หงษ์ยีสืบเอ็ด, นิสารัตน์ สิงห์บุราณ

Sariya Hongyeesibed, Nisarath Singburan

สาขาวิชาศิลปะการแสดง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

Performing Arts, Faculty of Humanities and Social Sciences, Chiang Mai Rajabhat University

(Received : July 1,2020 Revised : August 27,2020 Accepted : August 27, 2020)

บทคัดย่อ

งานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมาของศิลปะการแสดงในประเพณีแห่ช้างผ้า อำเภอมะแมะ จังหวัดลำปาง และศึกษาการยกระดับศิลปะการแสดงพื้นบ้านสู่การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาท้องถิ่น โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า การแห่ช้างผ้าเป็นประเพณีดั้งเดิมของชุมชนชาวไทยใหญ่หรือเงี้ยวที่อพยพเข้ามาอาศัยในอำเภอมะแมะที่นิยมจัดขึ้นในเดือนเมษายนของทุกปี ภาครัฐและสถาบันการศึกษาได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของประเพณีและศิลปะการแสดงพื้นบ้านจึงได้ส่งเสริมและบูรณาการประเพณีการแห่ช้างผ้าให้สร้างสรรค์ในรูปแบบศิลปะการแสดงพื้นบ้านชุดฟ้อนตำนานช้างผ้า จากนั้นคุณครูรวมทอง รักษสกุล ได้นำไปต่อยอดองค์ความรู้ทางการศึกษาโดยการบรรจุไว้ในหลักสูตรสถานศึกษาสาระท้องถิ่นในรายวิชานาฏศิลป์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ โรงเรียนอนุบาลมะแมะ จังหวัดลำปาง โดยมีกระบวนการสำคัญ 5 ประการ ได้แก่ 1. การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน 2. การออกแบบและจัดสร้างศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่มีแนวคิดมาจากประเพณีท้องถิ่น 3. การสร้างหลักสูตรท้องถิ่น 4. การทดลองใช้หลักสูตร และ 5. การประเมินการใช้หลักสูตร เพื่อให้ผู้เรียนมีโอกาสเรียนรู้ประเพณีแห่ช้างผ้าผ่านการแสดงฟ้อนตำนานช้างผ้าก่อให้เกิดความรัก ความหวงแหน และตระหนักถึงคุณค่าของประเพณีแห่ช้างผ้าซึ่งเป็นมรดกของชุมชน

คำสำคัญ : ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน, ประเพณีแห่ช้างผ้า, มะแมะ, หลักสูตรการศึกษาท้องถิ่น

ABSTRACT

The purpose of this research is to study the history of performing arts in the Chang Pha parade tradition, Mae Moh District, Lampang Province, and to study the enhancement of folk performing arts to the development of local education curriculum. This research used qualitative research methods and the results were showed that the elephant cloth parade was a traditional performance of the Thai Yai community or ‘Ngeaw’ that migrated to live in Mae Mo district, which was popularly held in April every year. At this point, the government and educational institutions have realized the importance of traditions and folk performing arts and therefore have promoted and integrated the tradition of the cloth elephant parade to be created in the form of folk art performance, the beautiful legendary dance of the elephant cloth.

After that, Ruangthong Raksakul, a teacher who has further expanded the educational knowledge, put it in the curriculum of local educational content in dance arts courses in Grade 6, Art Learning Mae Moh Kindergarten School, Lampang Province, with 5 important processes, namely 1. study of basic information, 2. design and construction of folk performing arts based on concepts from local traditions, 3. create local curriculum, 4. trial of the curriculum, and 5. curriculum evaluation to give students the opportunity to learn the tradition through the legendary dance of this elephant parades causing love, cherish and realizing the value of the elephant parade tradition which is a truly heritage of the community.

Keywords : Folk performing arts, Elephant cloth parade tradition, Mae Moh, Local education curriculum

บทนำ

ระบบการศึกษาไทย ให้ความสำคัญกับการพัฒนาหลักสูตรในสถานศึกษา โดยเฉพาะการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่ได้เข้ามามีบทบาทในการจัดการเรียนการสอนอย่างกว้างขวาง โดยการทำให้ชุมชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมหรือเป็นส่วนหนึ่งในการบริหารจัดการหลักสูตรการเรียนการสอน โดยมุ่งเน้นการบูรณาการหลักสูตรให้มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิต ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ศาสนาและวัฒนธรรม (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2552, น. 20) เพื่อเพิ่มศักยภาพของสถานศึกษาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนและสามารถจัดกระบวนการเรียนรู้เป็นโรงเรียน แห่งการแสวงหาความรู้ (School as Inquiry) ของครูนักเรียน และชุมชนอย่างแท้จริง เรียกได้ว่าเป็นการสร้างวัฒนธรรมองค์กรแบบเปิด เป็นการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาการศึกษาสามารถเชื่อมโยงการทำงานกับทุกภาคส่วนในสังคมได้

ประเพณี หมายถึง แบบความคิดความเชื่อการกระทำค่านิยม ทศนคติ ศิลธรรม จารีต ระเบียบแบบแผนที่กระทำในโอกาสต่าง ๆ ลักษณะสำคัญของประเพณีคือ สิ่งที่ปฏิบัติเชื่อถือมานานจนกลายเป็นแบบอย่างความคิดหรือการกระทำที่ได้สืบทอดกันมาและมีอิทธิพลอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งเป็นที่ยอมรับของส่วนรวม สิ่งใดเมื่อประพฤติซ้ำกันอยู่บ่อย ๆ จนเป็นความเคยชิน หรือประเพณีคือความประพฤติของคนส่วนรวมที่ถือกันเป็นธรรมเนียมหรือเป็นระเบียบแบบแผนและสืบทอดกันมาจนเป็นพิมพ์เดียวกัน และยังคงอยู่ได้ เพราะมีสิ่งใหม่เข้ามาช่วยเสริมสร้างสิ่งเก่าอยู่เสมอและกลมกลืนเข้ากันได้ดีจนทำให้ประเพณีเดิม ยังคงอยู่ต่อไปได้ (ดนัย ไชโยธา, 2546, น. 117) ซึ่งถือได้ว่าเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความเป็นตัวตนของสิ่งนั้น ๆ เช่น การแต่งกาย ภาษา และความเชื่อ เป็นต้น หากนำประเพณีภายในท้องถิ่นของตนมาบรรจุไว้ในหลักสูตรของสถานศึกษาก็ถือได้ว่าเป็นการอนุรักษ์สืบสานประเพณีของของชุมชนนั้น ๆ ให้เป็นที่รู้จัก นักเรียนสามารถทราบถึงประวัติความเป็นมาผ่านการเรียนภายในโรงเรียนได้ สิ่งนี้เป็นอีกหนึ่งทางเลือกที่ทำให้ประเพณีวัฒนธรรมของเราคงอยู่ต่อไปได้ โดยผ่านการกระทำหรือความพยายามร่วมมือร่วมใจกัน การสร้างความตระหนัก ผ่านการถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นต่อ ๆ ไป วิธีการถ่ายทอดประเพณีเพื่อให้เกิดการคงอยู่ เริ่มจากการอบรมสั่งสอนบุตร ธิดา หรือสมาชิกรุ่นใหม่ของสังคม ประเพณีแบ่งออกเป็น 3 ประเภท 1) จารีตประเพณีหรือกฎศีลธรรม เป็นประเพณีที่มีเรื่องศีลธรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง หากผู้ใดฝ่าฝืนถือว่าผิดต้องได้รับโทษ เช่น เมื่อพ่อแม่แก่เฒ่าลูกหลานต้องเลี้ยงดูแล ถ้ามีใครไม่ทำตามถือว่าผิดจารีต ประเพณีหรือกฎศีลธรรมของแต่ละท้องถิ่นย่อมแตกต่างกัน 2) ขนบประเพณี หมายถึง ประเพณีที่มีระเบียบแบบแผนตามที่สังคมได้กำหนดไว้และปฏิบัติสืบทอดกันมาทั้งทางตรงและทางอ้อม ขนบประเพณีทางตรง คือ ประเพณีที่มีการกำหนดเป็น ระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติอย่างชัดเจนว่าบุคคลในสังคมต้องปฏิบัติอย่างไร เช่น ศาสนา พิธีไหว้ครู เป็นต้น ขนบประเพณีทางอ้อม คือ ประเพณีที่ไม่ได้วางระเบียบแบบแผนไว้อย่างแน่นอน แต่ปฏิบัติตาม คำบอกเล่า เช่น การทำบุญเลี้ยงพระ ประเพณีแห่ช้างเผือก เป็นต้น 3) ธรรมเนียมประเพณี หมายถึง ประเพณีที่เกี่ยวกับเรื่องทั่วไปไม่มีระเบียบแบบแผนหรือมีความผิดถูก ซึ่งเป็นแนวทางในการปฏิบัติโดยทั่วไปจนเกิดความเคยชิน เช่น การแต่งกาย การสวมรองเท้า และการรับประทานอาหาร (อาหมัดอัลฮารีรี มูเก็ม, 2559, น. 14-15) ซึ่งประเพณีแห่ช้างเผือกจัดเป็นขนบประเพณีที่เกี่ยวกับคนในชุมชนบ้านแม่หลวง อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปางที่มีความผูกพันกับช้าง แสดงออกในด้านกิจกรรมที่ถือปฏิบัติต่อกันมาเป็นระยะยาวนาน จนกลายเป็นประเพณีท้องถิ่นที่ถือปฏิบัติกันมา

ในปัจจุบันประเพณีแห่ช้างเผือกของอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปางเริ่มเลือนหายไป เนื่องด้วยเยาวชนรุ่นหลังไม่ได้ตระหนักถึงความสำคัญ และขาดความสนใจในการสืบทอดประเพณีพื้นบ้านของตน ส่วนใหญ่มักให้สนใจกับวัฒนธรรมสมัยใหม่ที่ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมต่างชาติ โดยมองข้ามวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของบรรพบุรุษ (โชติมา โชติกเสถียร, 2548, น. 3) ฉะนั้นการส่งเสริม สนับสนุน และการรณรงค์สร้างจิตสำนึก ให้เยาวชนได้ตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมและประเพณีพื้นบ้านท้องถิ่นโดยการนำมาบูรณาการเข้าร่วมกับหลักสูตรการเรียนการสอนของการระบบศึกษาไทยในปัจจุบัน เพื่อสร้างรากฐานที่มั่นคงด้านการทำนุศิลปวัฒนธรรมให้แก่เยาวชนและคนรุ่นหลังได้อย่างยั่งยืน

ประเพณีการแห่ช้างเผือก เป็นประเพณีดั้งเดิม ที่มีความสำคัญและถูกจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ในบริเวณพื้นที่ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง อำเภอแม่เมาะนั้นจะตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของจังหวัดลำปาง ห่างจากตัวเมืองลำปางประมาณ 20 กิโลเมตร ประเพณีแห่ช้างเผือก นับเป็นประเพณีเก่าแก่ที่สืบทอดต่อกันมาอย่างยาวนานของชุมชนชาวไทยใหญ่ หรือที่เรียกกันอีกอย่างหนึ่งว่า “ชาวเงี้ยว” เป็นกลุ่มชนที่อพยพเข้ามาสร้างบ้านเรือน บริเวณริมแม่น้ำแม่เมาะหรือที่เรียกว่า “บ้านแม่หลวง” ซึ่งเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ เต็มไปด้วยป่าไม้ ชาวบ้านบริเวณนั้นจึงนิยมประกอบอาชีพป่าไม้และเลี้ยงช้าง เพื่อใช้เป็นพาหนะในการเดินป่าและใช้แรงงานจากช้างในการลากซุง ชาวไทยใหญ่แต่เดิมบรรพบุรุษมีความเชี่ยวชาญด้านการเลี้ยงช้างและผูกพันกับช้างอยู่แล้วสามารถนำช้างมาฝึกฝนได้จึงไม่ยากที่ ชาวไทยใหญ่ที่อพยพมาอยู่ที่อำเภอแม่เมาะแห่งนี้จะมีความผูกพันกับช้าง ช้างจึงเป็นสิ่งที่สำคัญมากสำหรับชาวบ้าน จึงทำให้เกิดประเพณีแห่ช้างเผือก

ขึ้นมา กล่าวคือในสมัยก่อนได้มีช่างเชือกหนึ่งเดินไปติดหล่มโคลนที่ห้วยอ้อ หรือกลุ่มอ้อ ถอนตัวขึ้นไม่ได้ ชาวบ้านมาช่วยกันอย่างไร ช่างก็ขึ้นจากโคลนไม่ได้ ความทุกข์ของชาวบ้านศาลกล่าวเจ้าที่ขอให้ช่วยช่างเชือกนี้ขึ้นจากโคลนได้โดยไม่ได้รับอันตรายใด ๆ จะนำช่างเผือกมาถวาย เมื่อบนแล้วช่างเชือกนี้ขึ้นจากหล่มได้อย่างปลอดภัย พ่อเลี้ยงช่าง ความทุกข์หาช่างเผือกไม่ได้ จึงทำช่างผ้าไปถวายแทน และปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นประจำทุกปีจนเป็นเอกลักษณ์ของบ้านเมะหลวง (พินัย วิสัยทองและทิพวรรณ ทั้งมี้งมี, 2557, น. 2253-2254) ลักษณะของช่างที่นำไปถวายจะเป็นช่างจำลองขนาดเท่าตัวช่างจริง ๆ หรืออาจจะมีขนาดเล็กกว่าตัวจริงเล็กน้อย ลักษณะของช่างที่นำมาแลกกัน จะมีมึงว งา หู หางที่กระดิกได้ ตัวช่างทำมาจากไม้ แล้วหุ้มด้วยผ้า เรียกว่า “ช่างผ้า” การจัดทำช่างผ้ามี 2 แบบคือ ช่างผ้าแบบเดิมคือเป็นช่างผ้าของหมู่บ้านที่ทุกคนในหมู่บ้านร่วมกันจัดทำขึ้น และช่างผ้าบ้านหรือเรียกว่าช่างผ้าเอือน เป็นช่างที่สร้างด้วยศรธาคือ ทำเฉพาะบ้านที่มีฐานะดีมีเงินทองทำมาหากินได้ดี ส่วนบ้านไหนไม่ได้ทำอาจร่วมนำปัจจัยไปสมทบเพื่อร่วมสร้างได้ ปัจจุบันไม่ได้มีเพียงการสร้างช่างผ้าไปถวายเท่านั้นยังมีการสร้างสัตว์ตามราศีเกิดเพื่อไปถวายวัดเมะหลวง การทำเช่นนี้ทำให้เกิดความน่าสนใจของประเพณีแห่ช่างผ้ามากขึ้น

ในแต่ละปีก่อนวันแห่ช่างผ้าของวันที่ 15 และ 16 เดือนเมษายนช่วงเช้า เจ้าของบ้านที่ทำช่างผ้าหรือสัตว์ตามราศีเกิดต้องเตรียมเครื่องไทยทาน นำพวงมาลัยคล้องคอช่างตามที่เจ้าของบ้านศรธาคือ บอกกล่าวผีปู่ย่าผีบ้านผีเรือนว่า ตนเองได้จัดทำช่างเพื่อที่จะไปถวายวัด (เป็นประเพณีทางเหนือที่ว่าจะทำอะไรต้องบอกผีบ้านผีเรือนงานนั้นจะเสร็จไปด้วยดี ถ้าไม่บอกอาจมีอุปสรรคขัดขวางทำให้งานไม่ราบรื่น) เพื่อนบ้านมาช่วยกันจัดเตรียมอาหาร มีวงสละล้อ ซอ ซึ่งบรรเลงร่วมกันอย่างสนุกสนาน ส่วนของขบวนแห่นั้นจะเริ่มที่เวลาแปดโมงเช้า โดยแต่ละบ้านที่ทำช่างผ้าช่างผ้าและสัตว์ตามราศีต่าง ๆ พร้อมเครื่องไทยทานที่จัดเตรียมไว้มาร่วมในขบวนแห่ และไปรวมตัวกันที่ศาลหลักเมืองเพื่อนำขึ้นดอกไม้ธูปเทียน พานดอกไม้ธูป เทียน ไปบอกว่าจะนำช่างไปถวายวัด และขอพรให้การจัดงานครั้งนี้ประสบผลสำเร็จ แต่ถ้าหากบ้านใดอยู่ไกลให้นำขึ้นรถแห่ไปก่อน เมื่อขบวนช่างของแต่ละบ้านมาพร้อมกันแล้วจากนั้นก็แห่พร้อมกันไปวัด เมื่อถึงวัดชาวบ้านนำช่างและสัตว์ต่าง ๆ ลงจากรถ ให้คนหามรอบวิหารสามารถ

ประเพณีแห่ช่างผ้า นอกจากการจัดรูปขบวนเพื่อแห่ช่างผ้าแล้ว สิ่งที่สำคัญและขาดไม่ได้ คือ การนำศิลปะการแสดงพื้นบ้านมาร่วมแสดงในขบวนแห่ช่างผ้า ซึ่งในอดีตลักษณะการจัดขบวนแห่จะมีการบรรเลงดนตรีพื้นบ้าน ได้แก่ กลองมอชิง กลองซิมมิ่ง และกลองปูลา ซึ่งเป็นดนตรีของกลุ่มชนชาติเงี้ยว (ชนชาติไทใหญ่) ที่มีมาแต่เดิมและอาศัยอยู่ในชุมชนบ้านหัวฝายและชุมชนบ้านเมะหลวงพื้นที่อำเภอแม่เมะ จังหวัดลำปาง ลักษณะการตีกลอง มักนำคุณลักษณะของกลองมาเป็นสื่อในการสื่อสาร สร้างความบันเทิง และบอกกล่าวเหตุการณ์ในสังคมอีกด้วย กล่าวคือ กลองเป็นสื่อในการอบรมสั่งสอน และเตือนใจคนในสังคม ให้ดำรงตนอย่างเหมาะสมตามคติของท้องถิ่น เสียงของกลองจึงถือเป็นเสียงที่เชื่อมถึงความสัมพันธ์ของผู้คน ลักษณะของการตีกลองในประเพณีแห่ช่างผ้า นั้นจะเน้นไปที่ความสนุกสนาน จังหวะกลองค่อนข้างเร็ว ผสมผสานกับเสียงของเครื่องดนตรีหลายชนิด เหตุนี้ทำให้มีชาวบ้านมาร่วมกันจัดการฟ้อนรำประกอบขบวนแห่ช่างผ้า ซึ่งแตกต่างจากในอดีตที่เป็นเพียงการฟ้อนรำที่ไม่มีแบบแผนตายตัว ใช้การเคลื่อนไหวร่างกายอย่างอิสระให้มีความสอดคล้องหรือสัมพันธ์กับจังหวะดนตรีที่บรรเลงประกอบ เน้นให้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน ในเวลาต่อมากลุ่มปราชญ์ชาวบ้านทางด้านดนตรีนาฏศิลป์พื้นเมืองได้มีการพัฒนารูปแบบการแสดงให้มีความงดงามและหลากหลายมากยิ่งขึ้น โดยมีการนำศิลปะการแสดงพื้นบ้านภาคเหนือที่นิยมชุดอื่น ๆ มาประกอบขบวนแห่ อาทิ ฟ้อนเล็บ ฟ้อนเจิง ฟ้อนเงี้ยว และมีการประดิษฐ์การแสดงพื้นบ้านชุดใหม่ขึ้นโดยใช้ชื่อว่า ฟ้อนช่างผ้า ซึ่งมีเนื้อร้องและทำนองเพลง ตลอดจนลีลาท่ารำที่งดงาม มีจุดประสงค์หลักเพื่อใช้ประกอบการแสดงในประเพณีแห่ช่างผ้าในอำเภอแม่เมะ จังหวัดลำปาง การแสดงชุดนี้ได้รับความนิยมและมีการนำมาใช้ในประเพณีแห่ช่างผ้าเป็นประจำทุกปีจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้มีการบรรจุการฟ้อนชุดนี้ในการเรียนการสอนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย หลักสูตรท้องถิ่น รายวิชานาฏศิลป์ โรงเรียนอนุบาลแม่เมะ เพื่อให้นักเรียนและเยาวชนในอำเภอแม่เมะได้เรียนรู้ประเพณีท้องถิ่นที่สำคัญของตนผ่านการแสดงพื้นบ้านชุด ฟ้อนตำนานช่างผ้า และยังเป็นการสืบสานศิลปวัฒนธรรมของอำเภอแม่เมะที่สวยงามนี้ให้คงอยู่สืบไป

จากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจความเป็นมาของศิลปะการแสดงในประเพณีแห่ช่างผ้า อำเภอแม่เมะ จังหวัดลำปาง และศึกษากระบวนการยกระดับศิลปะการแสดงพื้นบ้านสู่การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาท้องถิ่น เพื่อเป็นแนวทางในการนำองค์ความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพแก่นักเรียน นักศึกษา ชุมชน และสังคม ตลอดจนเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยในการอนุรักษ์และสืบสานศิลปวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามให้ชนรุ่นหลังได้ประจักษ์ถึงรากฐานวัฒนธรรมที่ยั่งยืนของคนไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาและศิลปะการแสดงพื้นบ้านของประเพณีแห่ช้างผ้า อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง
2. เพื่อศึกษาการยกระดับศิลปะการแสดงพื้นบ้านสู่การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาท้องถิ่น: กรณีศึกษาประเพณีแห่ช้างผ้า อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

1. การรวบรวมข้อมูล คือ ศึกษาค้นคว้าเอกสารทางวิชาการประเภทต่าง ๆ ได้แก่ หนังสือ บทความ รายงานวิจัย และเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องกับการวิจัย เพื่อศึกษาความเป็นมาและศิลปะการแสดงพื้นบ้านในประเพณีแห่ช้างผ้า นอกจากนี้ยังใช้การสังเกตการณ์การบูรณาการศิลปะการแสดงพื้นบ้านเข้าสู่หลักสูตรสถาบันการศึกษาจากคุณครูวงทอง รักษ์สกุล เพื่อนำมาวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น กรณีศึกษา ประเพณีแห่ช้างผ้า อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง
2. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้ข้อมูลภาคสนามผนวกกับข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งเป็น 2 ส่วน ประกอบด้วย

ส่วนที่ 1 การวิเคราะห์เนื้อหา ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้รับการค้นคว้าและรวบรวมในรูปแบบงานวิจัยเชิงคุณภาพ ทั้งเอกสารทางวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย การสังเกตการณ์ และสื่อสารสนเทศ เพื่อการศึกษาเกี่ยวกับความเป็นมาและศิลปะการแสดงพื้นบ้านของประเพณีแห่ช้างผ้า อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง

ส่วนที่ 2 การวิเคราะห์กระบวนการยกระดับศิลปะการแสดงพื้นบ้านสู่การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาท้องถิ่น กรณีศึกษาประเพณีแห่ช้างผ้า อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง ในแต่ละกระบวนการว่ามีขั้นตอนและวิธีการอย่างไรให้หลักสูตรการศึกษามีคุณภาพและประสิทธิภาพเหมาะสมกับผู้เรียน

ผลการงานวิจัย

ผลการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ พบว่า ประเพณีการแห่ช้างผ้า มีวิวัฒนาการเริ่มมาจากวิถีชีวิตของกลุ่มชนเงี้ยวหรือที่เรียกกันว่าชาวไทยใหญ่ เป็นกลุ่มชนที่ได้มีการอพยพหนีสงครามมาจากพื้นที่เขตจังหวัดเชียงราย จากนั้นได้มาตั้งถิ่นฐานในหมู่บ้านมะหลางและหมู่บ้านหัวฝาย อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง พื้นที่บริเวณนี้เต็มไปด้วยความเป็นอยู่ที่อุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านที่อาศัยในชุมชนบริเวณนี้ส่วนใหญ่เป็นชนพื้นเมืองดั้งเดิม ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ในขณะที่ชาวเงี้ยวหรือชาวไทยใหญ่ที่อพยพเข้ามาในพื้นที่อำเภอมะนังนั้น จะประกอบอาชีพทำป่างไม้เป็นหลัก และเลี้ยงช้างไว้สำหรับใช้แรงงานสำหรับลากซุงและเป็นพาหนะในการเดินป่า ชาวไทยใหญ่มักมีการเรียกขานตามลำดับความสำคัญในกลุ่มชน เช่น ส่าง หม่อง ผะกาซอ (ใหญ่) ผะกาซอ (เล็ก) และมีนามสกุลของตนเอง เช่น นามสกุล “ป็อกคำอู” (วงทอง รักษ์สกุล, สัมภาษณ์, 25 สิงหาคม 2562)

ภาพที่ 1 : ชาวไทยใหญ่ (เงี้ยว) ที่อพยพเข้ามาตั้งรกรากในหมู่บ้านมะหลาง
ที่มา : ได้รับความอนุเคราะห์ภาพถ่ายจากวงทอง รักษ์สกุล

ด้านลักษณะภูมิประเทศ หมู่บ้านเมะหลวงมีภูเขาขนาดใหญ่ ลักษณะคล้ายรูปช้างสองตัวมีลักษณะเป็นตัวใหญ่กับตัวเล็กเดินตามกัน ชาวบ้านจึงเรียกว่า “ดอยผาช้าง” ไม่เพียงเท่านั้นบริเวณรอบพื้นที่ยังเป็นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีดินโป่ง หนองน้ำธรรมชาติ อุดมไปด้วยอาหารของช้างคือ ป่าอ้อ ป่าแสม ป่าแห่งนี้จึงเป็นที่ชุมนุมของช้างทั้งหลาย

ประเพณีแห่ช้างผ้า เกิดจากตำนานความเชื่อว่า มีช้างเชือกหนึ่งเดินไปติดหล่มโคลนที่ห้วยอ้อหรือกลุ่มอ้อ ถอนตัวขึ้นจากโคลนไม่ได้ ความทุกข์ของชาวบ้านศาลเจ้าที่ ขอให้ช่วยช้างเชือกนี้ขึ้นจากโคลนได้โดยไม่ได้รับอันตรายใด ๆ หากสำเร็จจะนำช้างเผือกมาถวาย เมื่อชาวบ้านศาลเจ้าแล้วช้างเชือกนี้ สามารถขึ้นจากหล่มได้อย่างปลอดภัย พ่อเลี้ยงช้าง ความทุกข์หาช้างเผือกไม่ได้ จึงทำช้างผ้าสีขาวแห่ไปถวายแก้บนแทน ต่อมาช้างในหมู่บ้านก็ได้รับอันตรายใด ๆ พ่อเลี้ยงช้างจึงทำช้างผ้าไปถวายเป็นการตอบแทนที่ใช้แรงงานจากช้าง และปฏิบัติเช่นนั้นสืบต่อกันมาเป็นประจำทุกปี จนเป็นเอกลักษณ์ของบ้านเมะหลวงที่เรียกกันว่า ประเพณีการแห่ช้างผ้า ในงานประเพณีได้มีการนำศิลปะการแสดงพื้นบ้าน ได้แก่ ฟ้อนเงี้ยวและการตีกลองมอชิง เข้ามามีส่วนร่วมขบวนแห่ช้างผ้ามาจนถึงปัจจุบัน ถือได้ว่าเป็นการแสดงประเพณีวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์เป็นอย่างยิ่ง

ภาพที่ 2 : ช้างผ้า

ที่มา : ได้รับความอนุเคราะห์ภาพถ่ายจากการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย อำเภอแม่เมะ จังหวัดลำปาง

จากภาพการทำช้างช้างผ้า ใช้ไม้ไผ่ในการสานขึ้นโครงและหุ้มด้วยผ้า ขนาดของช้างมีความแตกต่างกันออกไป โดยส่วนใหญ่จะมีความสูงประมาณ 1.5 เมตร ในอดีตผ้าที่ใช้หุ้มนั้นเป็นการทอดผ้าของผู้หญิงในหมู่บ้าน ปัจจุบันสามารถหาซื้อได้ตามท้องตลาด และลวดลายตามความสวยงาม โดยช้างผ้ามีความพิเศษคือ ถ้าดึงบริเวณหาง หูทั้งสองข้างจะสามารถกระดิกได้ นับเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนเมะหลวง

ภาพที่ 3 : ขบวนแห่ช้างผ้า

ที่มา : ได้รับความอนุเคราะห์ภาพถ่ายการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย อำเภอแม่เมะ จังหวัดลำปาง

ขบวนแห่ช้างผ้า มีรูปแบบขบวนแห่ตามลำดับ ประกอบด้วย ขบวนกลองมอชิงนำขบวน ช้างชุมชนทำมาจากการร่วมกันของชุมชนซึ่งเป็นช้างหลักที่แห่ไปถวาย ช้างบ้านหรือช้างเหือนเป็นช้างตามจิตศรัทธาของชุมชนที่นำมาแห่ถวาย รูปนักชัฏ เครื่องไทยธรรม และขบวนมอชิงเป็นของไทยใหญ่ท้ายขบวน

วิวัฒนาการของศิลปะการแสดงพื้นบ้านในประเพณีแห่ช้างผ้า ในอดีตประกอบไปด้วยการบรรเลงดนตรีและการฟ้อนรำ ซึ่งลักษณะของการฟ้อนรำในอดีตจะไม่มีรูปแบบตายตัว เป็นลักษณะการฟ้อนรำ ที่มีเคลื่อนไหวร่างกายอย่างอิสระให้มีความสอดคล้องหรือสัมพันธ์กับจังหวะดนตรีที่บรรเลงประกอบ เน้นให้มีความสุขสนุกสนานเพลิดเพลินของผู้คนในชุมชน ชาวบ้านทุกคนสามารถเข้าร่วมในงานประเพณีที่จัดขึ้นได้ ด้านการแต่งกายเป็นลักษณะการแต่งกายด้วยผ้าซิ่น สวมเสื้อแขนกระบอกมีผ้าสไบพาดที่อกหรืออาจคล้องที่คอก็ได้ ทางด้านทรงผมเป็นการมวยผมติดดอกไม้ เพื่อให้เกิดความสวยงามของการรำภายในขบวน ต่อมาได้มีการพัฒนารูปแบบศิลปะการแสดงที่ใช้ในประเพณีแห่ช้างผ้าให้มีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น โดยมีการนำการแสดงพื้นบ้านภาคเหนือมาแสดงร่วมในขบวนแห่ อาทิ ฟ้อนเงี้ยว ฟ้อนเล็บ ฟ้อนเจิง ซึ่งเป็นศิลปะการต่อสู้ของภาคเหนือ เพื่อถือเป็นการบ่งบอกว่าประเพณีแห่ช้างผ้าที่อำเภอแม่เมาะนี้อยู่ทางภาคเหนือ และถือเป็นประเพณีที่สำคัญของอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 4 : การฟ้อนรำในประเพณีการแห่ช้างผ้า
ที่มา : ได้รับความอนุเคราะห์ภาพถ่ายจากรงทอง รักษ์สกุล

จากการศึกษาวิเคราะห์รูปแบบและองค์ประกอบของการแสดงในประเพณีแห่ช้างผ้า พบว่า รูปแบบการแสดงเป็นลักษณะการแสดงกลางแจ้ง จัดการแสดงในรูปแบบขบวนแห่ เมื่อขบวนแห่หยุดพักหรือเมื่อถึงจุดหมายมักมีการแสดง ณ บริเวณนั้น ผู้แสดงส่วนใหญ่ที่คัดเลือกเป็นชาวบ้านในชุมชนที่มีความสนใจในการเข้าร่วมขบวนแห่ช้างผ้า ซึ่งเป็นความร่วมมือกับชุมชน ปัจจุบันส่วนใหญ่ผู้แสดงเป็นเยาวชนในหมู่บ้านและนักเรียนจากสถานศึกษาในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในประเพณีนี้ทุกปี จำนวนผู้แสดงไม่ได้มีการจำกัดจำนวนที่แน่นอน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้จัดงานและผู้ควบคุมการแสดง ดนตรีที่ใช้เป็นดนตรีพื้นบ้านภาคเหนือ ลักษณะเฉพาะคือ กลองมอชิง กลองซิ้งม้อง และกลองปูลา เป็นต้น

จากการศึกษากระบวนการยกระดับศิลปะการแสดงพื้นบ้านสู่การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาท้องถิ่น: กรณีศึกษา ประเพณีการแห่ช้างผ้า อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง พบว่า โรงเรียนอนุบาลแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นสถาบันการศึกษานำร่องประจำอำเภอแม่เมาะ นำโดยคุณครูรงทอง รักษ์สกุล และคณาจารย์ในสถาบันการศึกษา ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของประเพณีการแห่ช้างผ้า อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง จากการเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนด้านวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นเป็นประจำทุกปี นับเป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้คนในท้องถิ่นได้แสดงออกถึงวิถีชีวิต กระบวนการมีส่วนร่วมของผู้คนในชุมชนที่ดั่งาม เกิดเป็นแนวคิดในการอนุรักษ์ สืบสาน และเผยแพร่ประเพณีท้องถิ่นไว้ให้แก่ชนรุ่นหลัง

ภาพที่ 5 : การฟ้อนรำในประเพณีแห่ช้างผ้าที่นำไปบรรจุในหลักสูตรการศึกษาท้องถิ่นของโรงเรียนอนุบาลแม่เมาะ
ที่มา : ได้รับความอนุเคราะห์ภาพถ่ายจากวงทอง รักษ์สกุล

รูปแบบการยกระดับศิลปะการแสดงพื้นบ้านสู่การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาท้องถิ่น: กรณีศึกษา ประเพณีการแห่ช้างผ้า อำเภอมะเมาะ จังหวัดลำปาง ในรายวิชานาฏศิลป์ มีกระบวนการ ดังนี้

กระบวนการที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน โดยมีการดำเนินการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของประเพณีจากแหล่งข้อมูลที่สำคัญ อาทิ ตำรา เอกสาร ผู้อาวุโสในหมู่บ้านที่มีความรอบรู้ในประเพณีการแห่ช้างผ้า และผู้ที่มีส่วนรับผิดชอบในการจัดประเพณีแห่ช้างผ้าเป็นประจำทุกปี

กระบวนการที่ 2 การออกแบบและจัดสร้างศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่มีแนวคิดมาจากประเพณีท้องถิ่น โดยมี การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับนำมาเป็นแนวทางในการออกแบบสร้างสรรค์ในรูปแบบศิลปะการแสดงพื้นบ้านชุดฟ้อนตำนานช้างผ้า โดยประติศักรสร้างสรรค์องค์ประกอบการแสดงต่าง ๆ ได้แก่ บทร้องและทำนองเพลง ทำรำและการแปรขบวนเครื่องแต่งกาย และอุปกรณ์ประกอบการแสดง มีรายละเอียด ดังนี้

การออกแบบบทร้องและทำนองเพลง ประพันธ์ขึ้นโดยคุณครูวงทอง รักษ์สกุล บรรจุทำนองและบันทึกเสียงโดยคุณครูสรอง ศรีแก้วทุม ครูชำนาญการ โรงเรียนแม่เมาะวิทยา อำเภอมะเมาะ จังหวัดลำปาง ใช้ทำนองเพลงสร้อยลำปาง เป็นเนื้อร้องที่ออกแบบสร้างสรรค์ที่ได้รับแนวคิดมาจากประเพณีแห่ช้างผ้า (วงทอง รักษ์สกุล, สัมภาษณ์, 25 สิงหาคม 2562) ดังนี้

- เพลงตำนานช้างผ้า -

- ทำนองสร้อยลำปาง -

แต่ก่อนนานเนามีเรื่องเล่าขานมา	การแห่ช้างผ้าอันมีมาเนิ่นนาน
เมื่อครั้งโบราณก่อนกาล	เมาะหลวงนั้นมีดอยใหญ่
ชื่อท่าช้างตั้งตระหง่านเด่นไกล	แหล่งอาหารของช้างกว้างใหญ่
ในดงพงไพรป่าเมาะป่าแฉม	กาลต่อมาเมื่อมีสงครามไทยใหญ่
พวกชาวแม่เมาะร่วมใจ	ฝึกช้างเอาไว้อะไรใช้งาน
ได้อาชีพต่างเบียดบาน	ให้ช้างทำงานลากซุง
ต่อแต่นั้นมามีงานสงกรานต์ปีใหม่	เราต่างร่วมใจสร้างโครงช้างผ้าขึ้นมา
ตกแต่งประดับประดาช้างผ้าให้สวยดูเด่น	เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ช้างอยู่เย็น
ประเพณีของเรานั้นเด่น	แสดงให้เห็นกตัญญูตา
เราลูกหลานสืบสานต่อไปภายหน้า	สงกรานต์ปีใหม่เวียนมา
เราแห่ช้างผ้าเพื่อทำบุญ	ที่ช้างค้าจุนชาวแม่เมาะเรา

- ทำนองสร้อยลำปาง -

จากบทร้องและทำนองเพลงข้างต้นเห็นได้ว่า ผู้ออกแบบสร้างสรรค์ได้ทำการคัดสรรเนื้อหาสำคัญของประเพณีที่เกิดขึ้นจริงในชีวิตประจำวัน นำมาร้อยเรียงเป็นบทเพลงที่ใช้สำหรับศิลปะการแสดงพื้นบ้านชุดฟ้อนตำนานช้างผ้ามาอย่างครบคลุม

ประเด็นที่สำคัญ สื่อสารตรงไปตรงมา ใช้ภาษาที่ผู้ฟังสามารถเข้าใจง่าย เมื่อนำมาประสานกับทำนองดนตรีทำให้เพลงมีความไพเราะ แสดงถึงอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของดนตรีพื้นเมืองภาคเหนือ

การออกแบบท่ารำประกอบการแสดง ผู้ออกแบบประดิษฐ์ท่ารำในลักษณะของการรำตีบทหรือการรำใช้บทตามเนื้อร้อง ท่าทางการร่ายรำนำมาจากท่านาฏยศัพท์และภาษาท่าทางนาฏศิลป์ไทยผสมผสานกับนาฏศิลป์พื้นบ้านล้านนา การแสดงแบ่งออกเป็น 3 ช่วง ช่วงที่ 1 เป็นการจัดผู้แสดงให้อยู่ในรูปแบบขบวนแห่ จัดวางตำแหน่งผู้แสดงแต่ละคนให้ออกุปรณ์ต่าง ๆ คล้ายคลึงกับประเพณีแห่ช้างผ้าที่จัดขึ้นจริง จากนั้นเมื่อผู้แสดงทุกคนเคลื่อนขบวนเข้าสู่เวทีหรือบริเวณที่แสดงให้ยืนประกอบฉากตามจุดต่าง ๆ ช่วงที่ 2 ผู้แสดงที่เป็นนางรำหรือช่างฟ้อนจะออกมารำตีบทหรือรำใช้บทตามเนื้อร้อง และช่วงที่ 3 ผู้แสดงฟ้อนประกอบทำนองเพลงบรรเลง โดยท่ารำส่วนใหญ่มาจากการแสดงพื้นบ้านภาคเหนือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการออกแบบท่ารำประกอบเพลงโดยใช้ท่านาฏยศัพท์และภาษาท่าทางนาฏศิลป์ มาประยุกต์ใช้ในการประดิษฐ์ท่ารำประกอบเพลง มีครูเป็นผู้ช่วยในการคัดเลือกท่ารำที่เหมาะสมกับเนื้อเพลง สิ่งนี้ทำให้ผู้เรียนเกิดความรัก ความหวงแหน ตระหนักถึงประเพณีการแสดงท้องถิ่นที่สำคัญของตนและช่วยสืบสานศิลปวัฒนธรรมนี้ให้คงอยู่สืบไป

การออกแบบเครื่องแต่งกายของช่างฟ้อน เป็นลักษณะของการแต่งแบบผู้หญิงพื้นบ้านล้านนา คือ สวมผ้าถุงหรือผ้าซิ่นตีนจก มีผ้าคล้องคอพาดยาว เกลาผมมวยสูงทัดดอกไม้

การออกแบบอุปกรณ์ประกอบการแสดง สำหรับช่างฟ้อนไม่มีอุปกรณ์ประกอบการแสดง แต่ในส่วนของผู้แสดงในรูปขบวนจะถืออุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในประเพณีแห่ช้างผ้าตามตำแหน่งต่าง ๆ อาทิ ช้างผ้า ตุ๊ก พาน และเครื่องไทยทาน รวมถึงวงดนตรีประกอบการแสดง

กระบวนการที่ 3 การสร้างหลักสูตรท้องถิ่น เมื่อศิลปะการแสดงพื้นบ้านชุดฟ้อนตำนานช้างผ้าได้เสร็จสิ้นสมบูรณ์ จึงสร้างหลักสูตรที่นำศิลปะการแสดงพื้นบ้านชุดนี้เข้ามามีส่วนในการเรียนการสอนรายวิชานาฏศิลป์ ระดับประถมศึกษาชั้นปีที่ 6 โรงเรียนอนุบาลแม่มาะ จังหวัดลำปาง ออกแบบแผนการสอนรายวิชาให้มีการบรรจุเนื้อหาเกี่ยวกับฟ้อนตำนานช้างผ้าเข้าไปในบทเรียน โดยมีความสอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัด และสาระการเรียนรู้แกนกลาง ตลอดจนนโยบายการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่มุ่งเน้นให้มีการสร้างหลักสูตรที่มาจากการเรียนรู้จากประเพณีและภูมิปัญญาที่มีอยู่ในท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เรียนสภาพจริง นำองค์ความรู้ไปใช้ในการพัฒนานตนเอง ครอบครัว และชุมชนได้

ผู้วิจัยเล็งเห็นได้ว่า ครูรงทอง รักขสกุลได้มีการนำเนื้อหาสาระที่สำคัญการแสดงชุดนี้ไปเรียบเรียงสร้างเป็นเนื้อหาในเอกสารประกอบการสอนอย่างละเอียด เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีแห่ช้างผ้าของอำเภอแม่มาะ ในรูปแบบของการเรียนรู้ผ่านวิชานาฏศิลป์ เนื่องจากนาฏศิลป์เป็นแหล่งรวมศิลปะหลากหลายแขนงเข้าไว้ด้วยกันงานจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม วรรณกรรม และดุริยางคศิลป์ ศาสตร์เหล่านี้มีการสอดแทรกวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ วิถีชีวิต และภูมิปัญญาพื้นบ้าน ฉะนั้นการเรียนรู้ประเพณีช้างผ้าผ่านการแสดงชุดนี้จึงทำให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ทั้งทั้งด้านพุทธิพิสัย (K) ทักษะพิสัย (P) และจิตพิสัย (I) ตามหลักทฤษฎีการเรียนรู้ของบลูม (Bloom) ในกระบวนการทดลองนี้ ครูฝึกให้ผู้เรียนเริ่มจดจำท่ารำและฝึกฝนการร้องเพลง รวมถึงฝึกปฏิบัติท่ารำเพื่อนำมาแสดงในโอกาสต่าง ๆ ทั้งในโรงเรียน ชุมชน และหน่วยงานต่าง ๆ

กระบวนการที่ 4 การทดลองใช้หลักสูตร การแสดงชุดนี้ได้รับความสนใจจากกลุ่มนักเรียนและกลุ่มชุมชนมีการต่อยอดองค์ความรู้ทางการศึกษา โดยคุณครูรงทอง รักขสกุลได้บรรจุศิลปะการแสดงพื้นบ้านชุดนี้ลงไว้ในหลักสูตรสถานศึกษาสาระท้องถิ่นในรายวิชานาฏศิลป์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ โดยใช้สอนนักเรียนทั้งหมด 4 ห้องเรียน ในแต่ละห้องเรียนจะแบ่งนักเรียนออกเป็นห้องเรียนละ 5 กลุ่ม กลุ่มละ 6-7 คน ฝึกร้องเพลงพร้อมประดิษฐ์ท่ารำประกอบเพลงโดยครูผู้สอนมีคอยชี้แนะให้นักเรียนนำความรู้พื้นฐานเดิมที่เรียนมาเกี่ยวกับนาฏยศัพท์และภาษาท่าทางนาฏศิลป์ มาประยุกต์ใช้ในการประดิษฐ์ท่ารำประกอบเพลง นักเรียนสามารถประดิษฐ์ท่ารำได้ตามศักยภาพ ครูและนักเรียนร่วมกันคัดเลือกท่ารำที่เหมาะสม เป็นท่ารำต้นแบบของชั้นเรียน เพื่อนำไปแสดงในโอกาสต่อไป สิ่งนี้ทำให้ผู้เรียนเกิดความรักความหวงแหน ตระหนักถึงประเพณีท้องถิ่นที่สำคัญของตนและช่วยสืบสานประเพณีนี้ให้คงอยู่สืบไป นอกจากนั้นทางคณะครูโรงเรียนอนุบาลแม่มาะได้จัดทำเอกสารประกอบการสอน ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา บทเพลง โน้ตเพลง พร้อมท่ารำและคำอธิบายประกอบท่ารำแต่ละท่า เพื่อให้นักเรียนได้ค้นคว้าและสามารถฝึกซ้อมการแสดงได้โดยสะดวกและง่ายต่อการปฏิบัติ พร้อมกันนั้นก็จัดทำแผนการเรียนรู้ประกอบการสอนและมีการวัดประเมินผลโดยตลอดจากแนวคิดในการนำประเพณีแห่ช้างผ้าบ้านมาะหลวงเข้ามาจัดการเรียนการสอน เพื่อที่จะช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ในสิ่งที่มีความสัมพันธ์กับชีวิตจริง โดยให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่น

กระบวนการที่ 5 การประเมินการใช้หลักสูตร โดยใช้วิธีการสำรวจผลความพึงพอใจของนักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาปรับปรุงหลักสูตรให้ดียิ่งขึ้น จากผลการสำรวจภาพรวม พบว่า มีความพึงพอใจในระดับดีมาก ทั้งนี้มาจาก

ศิลปะการแสดงเป็นสิ่งที่ช่วยสร้างความบันเทิงและสอดแทรกองค์ความรู้ต่าง ๆ เพื่อให้นักเรียนสามารถเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ทั้งทางด้านพุทธิพิสัย ทักษะพิสัย และจิตพิสัย

สรุปผล

ประเพณีแห่ช้างผ้าของชาวอำเภอแม่เมาะจังหวัดลำปาง เป็นประเพณีสำคัญที่แสดงถึงความเคารพนับถือความศรัทธา การตอบแทนบุญคุณของช้าง และแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชุมชนไทยใหญ่หรือที่เรียกว่า เจี้ยว ภายหลังประเพณีการแห่ช้างผ้าได้ถูกนำมาบูรณาการสร้างเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้าน อีกทั้งนำไปบรรจุเป็นหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา สาระท้องถิ่นในรายวิชานาฏศิลป์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ของกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ โรงเรียนอนุบาลแม่เมาะ จังหวัดลำปาง โดยมีกระบวนการในการยกระดับศิลปะการแสดงพื้นบ้านสู่การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาท้องถิ่นในการศึกษานี้ 5 กระบวนการ ได้แก่ 1. การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน 2. การออกแบบและจัดสร้างศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่มีแนวคิดมาจากประเพณีท้องถิ่น 3. การสร้างหลักสูตรท้องถิ่น 4. การทดลองใช้หลักสูตร และ 5. การประเมินการใช้หลักสูตร โดยการออกแบบสร้างสรรค์ศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่ได้รับแนวคิดมาจากประเพณีแห่ช้างผ้า โดยการศึกษาจากประวัติความเป็นมาของประเพณี การวิเคราะห์และสังเคราะห์ สร้างสรรค์ทำรำประกอบการแสดงโดยให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการออกแบบทำรำประกอบเพลงโดยใช้ท่ารำภูมยศัพท์และภาษาท่าทางนาฏศิลป์ มาประยุกต์ใช้ในการประดิษฐ์ทำรำประกอบเพลง จะมีครูเป็นผู้ช่วยในการคัดเลือกทำรำที่เหมาะสมกับเนื้อเพลงนั้น สิ่งนี้ทำให้นักเรียนเกิดความรักความหวงแหน ตระหนักถึงประเพณีวัฒนธรรมการแสดงท้องถิ่นที่สำคัญของตนและช่วยสืบสานศิลปวัฒนธรรมนี้ให้คงอยู่สืบไป

อภิปรายผล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาความเป็นมาและศิลปะการแสดงพื้นบ้านของประเพณีแห่ช้างผ้า รวมถึงการยกระดับศิลปะการแสดงพื้นบ้านสู่การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาท้องถิ่น: กรณีศึกษาประเพณีแห่ช้างผ้า อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง พบว่า มีกระบวนการยกระดับศิลปะการแสดงพื้นบ้านสู่การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาท้องถิ่น 5 กระบวนการ ได้แก่ 1. การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน 2. การออกแบบและจัดสร้างศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่มีแนวคิดมาจากประเพณีท้องถิ่น 3. การสร้างหลักสูตรท้องถิ่น เมื่อศิลปะการแสดงพื้นบ้านชุดฟ้อนตำนานช้างผ้าได้เสร็จสิ้นสมบูรณ์ และ 4. การทดลองใช้หลักสูตร และ 5. การประเมินการใช้หลักสูตร มีประเด็นสำคัญที่นำมาอภิปรายผล ดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการยกระดับศิลปะการแสดงพื้นบ้านสู่การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาท้องถิ่น กรณีศึกษาประเพณีแห่ช้างผ้า อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง พบว่า โรงเรียนอนุบาลแม่เมาะ นำโดยคุณครูวาทอง รักษสกุล ได้แนวคิดในเรื่องประเพณีแห่ช้างผ้าทั้งในด้านการศึกษาประวัติความเป็นมา ความสำคัญ และองค์ประกอบของประเพณีนำไปสู่การสร้างสรรคศิลปะการแสดงพื้นบ้านชุด ฟ้อนตำนานช้างผ้า จากนั้นได้มีการบูรณาการจัดสร้างหลักสูตรการศึกษาท้องถิ่น ซึ่งการจัดสร้างหลักสูตรในลักษณะนี้มีความสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 กำหนดให้การศึกษาขั้นพื้นฐานจัดทำสาระของหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542, น. 21) ดังนั้นผู้วิจัยเล็งเห็นว่าการบูรณาการองค์ความรู้ท้องถิ่นมาจัดทำหลักสูตรให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้ จึงเป็นบทบาทหน้าที่ของบุคลากรทางการศึกษาและครูในแต่ละท้องถิ่นที่ควรให้ความสำคัญ เพื่อให้เยาวชนรุ่นหลังได้เกิดความรักและหวงแหนในประเพณีที่ตักตวงของชุมชนสืบไป

2. กระบวนการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาท้องถิ่นในกรณีศึกษานี้ มีประสิทธิภาพสามารถนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนได้เป็นอย่างดี เพราะผ่านกระบวนการประเมินจากผู้ใช้งานและผู้ที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรอยู่ในระดับดีมาก เนื่องด้วยหลักสูตรมีความสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและท้องถิ่น เป็นไปในทิศทางเดียวกับหลักสูตรของ สุนีย์ ภูพันธ์ (2546, น. 159) ที่กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรจำเป็นต้องมีการดำเนินงานเป็นระเบียบแบบแผนต่อเนื่องกันไป เริ่มตั้งแต่การวางจุดหมายในการพัฒนาหลักสูตรจนถึงการประเมินผลพัฒนาหลักสูตร สิ่งเหล่านี้ส่งผลให้การพัฒนาหลักสูตรมีกระบวนการขั้นตอนที่ชัดเจน ครบถ้วน เกิดผลดี และได้หลักสูตรที่มีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นเพียงการศึกษายกระดับศิลปะการแสดงพื้นบ้านสู่การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาท้องถิ่น: กรณีศึกษาประเพณีแห่ช้างผ้า อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปางโดยภาพรวม ซึ่งเป็นกระบวนการเบื้องต้นที่ขาดการศึกษาวิเคราะห์ในเชิง

สื่อที่มีการนำไปทดลองใช้ซ้ำเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพของกระบวนการให้เกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น จนสามารถนำไปพัฒนาต่อยอด และเป็นต้นแบบให้กับสถานศึกษาอื่นได้

เอกสารอ้างอิง

- โชติมา โชติกเสถียร. (2548). ศักยภาพการผลิตของพื้นที่บ้านล้านนา กรณีศึกษา พิณเปี๊ยะ จ.ลำปาง. (วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่.
- दनัย ไชยโยธา. (2546). สังคม วัฒนธรรม ประเพณีไทย. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- พินัย วิสัยทองและทิพวรรณ ทั้งมั่งมี. (2557). การศึกษาประเพณีแห่ช้างผ้า ชุมชนแม่หลวง อำเภอแม่เมะ จังหวัดลำปางเพื่อ
การอนุรักษ์และสืบสาน อย่างมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม. รวมบทความวิชาการเสนอบทความวิจัย
บัณฑิตศึกษา, 15, 2252-2258.
- รวงทอง รักสกุล. (2562, 25 สิงหาคม). ครูโรงเรียนอนุบาลแม่เมะ อ.แม่เมะ จ.ลำปาง. [สัมภาษณ์]
- สุนัย ภูพันธ์. (2546). แนวคิดพื้นฐานการสร้างและพัฒนาหลักสูตร. เชียงใหม่: เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักนายกรัฐมนตรี. (2542). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542.
กรุงเทพฯ: พรักหวานกราฟฟิค.
- สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. (2552). ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน
พุทธศักราช 2551. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- อาหมัดอัลซารี มูเก็ม. (2559). ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ที่มีความสัมพันธ์ต่อวิถีชีวิต ของชนกลุ่มชาติพันธุ์เขมรบน พื้นที่บ้าน
จารย์ อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์. (งานวิจัยตามหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิต), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
กรุงเทพมหานคร.